

Департамент культури, національностей, релігій та
охорони об'єктів культурної спадщини

Одеської обласної державної адміністрації
Одеська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. М. Грушевського

Науково-методичний відділ

БІБЛІОТЕКИ ОБЛАСТІ: ТЕРИТОРІЯ ДЕРЖАВНОЇ УКРАЇНОМОВНОСТІ

Методичні пропозиції

**щодо участі бібліотек в реалізації
«Програми розвитку та функціонування української мови як державної
в усіх сферах суспільного життя Одеської області на 2023-2025 роки»**

**Одеса
2023**

В Одеській області затвердили **Програму розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя області на 2023-2025 роки** (Розпорядження начальника Одеської обласної військової адміністрації № 864/А-2022 від 20.12.2022 р.)¹. Регіон став першим в Україні, де затвердили такий документ^{2 3 4}

Програма сприятиме активізації використання державної мови в освіті, культурі, спорті та туризмі, рекламі, засобах масової інформації тощо. Її реалізація передбачає:

- Забезпечення дотримання посадовцями та службовцями вимог закону щодо обов'язковості використання державної мови під час виконання своїх посадових обов'язків, недопущення її дискримінації;
- Мотивування населення області до вивчення, навчання та спілкування українською мовою, запровадження та реалізація відповідних проєктів;
- Розроблення та відкриття мережі курсів з вивчення української мови (у тому числі дистанційних та онлайн-курсів) для різних категорій людей;
- Підвищення якості викладання державної мови в закладах освіти, сприяння вивченню української мови;
- Розвиток національної словникової бази та забезпечення вільного доступу до неї користувачів;

¹ Про затвердження програми розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя в Одеській області на 2023-2025 роки : [Розпорядження начальника Одеської обласної військової адміністрації № 864/А-2022 від 20.12.2022 р.] // Департамент освіти та науки Одеської міської ради. Дата оприлюднення: 20.12.2022. URL: <https://osvita-omr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/2022-12-21-rozporiadzhennia-864-prohrama-ukr-mova.pdf>. (дата звернення: 05.01.2023).

² Одеська область першою в Україні затвердила програму розвитку державної мови // Контекст Причорномор'я : інформ. агентство. Дата публ.: 21.12.2022. URL: <https://www.prichernomorie.com.ua/odessa/news/society/2022-12-21/222529.php>. (дата звернення: 05.01.2023).

³ В Одеській області затвердили програму розвитку державної мови: що вона передбачає // Суспільне. Новини. Дата публ.: 21.12.2022. URL: <https://suspijne.media/343304-v-odeskij-oblasti-zatverdili-programu-rozvitku-ukrainskoi-movi-so-vona-peredbacae/>. (дата звернення: 05.01.2023).

⁴ Текст Розпорядження і Програми – в кінці цього видання.

- Сприяння створенню інформаційної, медійної українськомовної продукції.

Бібліотеки області, вважаючи своїм головним завданням підтримку реалізації державних завдань, мають досвід у сприянні використанню української мови в усіх напрямках суспільного життя.

Але сьогодні, коли прийнято обласну програму, є необхідність нагадати, що діяльність бібліотек в цьому напрямку сприятиме:

- підвищенню престижу бібліотек через популяризацію української мови;
- поширенню знань про українську мову та її роль у розвитку української та європейської культури;
- створенню на базі бібліотек мережі пунктів, де відбуватимуться іспити на визначення рівня володіння державною мовою.

Уряд України схвалив **Стратегію популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»⁵**, мета якої «забезпечення єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності, утвердження української мови на всій території України.

В цьому сенсі необхідно, по перше, звернути увагу на осучаснення книжкових фондів бібліотек, використовуючи рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо цієї діяльності. В той же час треба враховувати, що 80% інформації людина сприймає за допомогою зору. І саме книжкові виставки створюють позитивний імідж бібліотеки.

Пропонуємо в кожній бібліотеці оформити книжкову виставку, присвячену українській мові під назвою «Вірність Україні неможлива без любові до рідного слова» (назви виставок залежать від ініціативи бібліотекарів. Вони можуть бути різноманітними, але ідея та місія їхня повинна бути єдина). На виставці обов'язково слід представити тексти Стратегії популяризації української мови та Програми розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя Одеської області на 2023-2035 роки.

⁵ Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: [Розпорядження Кабінету Міністрів України № 596-р від 17.07.2019 р. із змінами, внес. згідно з Розпорядженнями КМ: № 1585-р від 16.12.2020 р.; № 474-р від 19.05.21 р.] // Верховна Рада України | Законодавство України. Дата оприлюднення: 19.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text>. (дата звернення: 10.01.2023).

В плані роботи в напрямку забезпечення участі бібліотеки в реалізації названої Програми, слід запланувати щомісячне оформлення та презентацію тематичних виставок. Враховуючи, що за останні роки значно збагатилась палітра видів та форм книжкових виставок, можна використати такі ефективні форми як: виставка-портрет, виставка-мандрівка, колекція, вернісаж, реклама, рейтинг – «Сучасна література: уподобання українських читачів» та інші.

З метою рекламування нових надходжень до бібліотеки пропонуємо використовувати такі теми книжкових виставок: «Новий час – нові книги», «Сучасна українська література».

Книги переможців конкурсів, лауреатів премій слід постійно представляти під час презентації виставки «Сучасна українська книга-переможниця», на якій, крім книг-переможниць, слід зібрати відгуки преси і літературознавців, висловлювання думок читачів, самих авторів.

Велика кількість книг українських авторів сьогодні екранізуються, тому актуальною буде постійно діюча тематична полиця «Український роман, прочитаний екраном».

Дослідження підтверджують ефективність відгуків бібліотекарів та читачів прочитаних книг «Почитай – не пожалкуеш!». Такий захід можна практикувати до Всесвітнього дня книги та авторського права, до Дня української писемності та мови.

Соціокультурні заходи в бібліотеках, пов'язані з мовою, літературою, книгою і пресою, повинні бути головним інструментом впливу на користувачів. Вся просвітницька діяльність бібліотек сьогодні спрямована на те, щоб книга для людини формувала її українську свідомість, підвищувала патріотизм, прищеплювала любов до України.

Пропонуємо, наприклад, до Дня української писемності та мови запланувати цикл заходів, серед яких: мовний ранок «О, мово, ти як мальви перший цвіт», мовний турнір «Звучи моя мова чарівна», мовний вернісаж «Кращої ніж рідна мова не буває», «Граматичний аукціон». Пропонуємо провести акцію «Говориш українською?», у плані якої буде і флешмоб, і анотоване виконання українських пісень, і конкурси, і вікторини. В книгозбірні в цей день можна організувати літературний вечір, коли бажуючі читають поетичні твори українських авторів. І, вже за традицією, в бібліотеці мешканці громади пишуть Всеукраїнський радіодиктант національної єдності.

В бібліотеках слід використати такі форми роботи з популяризації рідної мови як мовознавчий марафон «Приповідки та скоромовки», мовний

флешмоб «Будь українцем! Думай, розмовляй, пиши українською», турнір знавців української мови «Барви рідної мови», «Я – українець! Я – за єдину державну мову», «Мовний круїз», літературне шоу «У барвінок одягайся, українське слово».

З метою популяризації відомих постатей української культури бібліотеки Одещини мають провести цикл соціокультурних заходів, що розповідатимуть про життя та творчість ювілярів, відзначених у **Постанові Верховної ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022-2023 роках»**⁶. Пропонуємо використовувати такі форми бібліотечної популяризації як літературний екскурс, літературна мандрівка «Українські ювіляри», літературний турнір, літературне рандеву, а також згадали забуту форму – усний журнал.

Слід активно популяризувати твори місцевих письменників, проводити літературні години, літературні читання, готуючи книжкові виставки, в тому числі віртуальні, буктрейлери, виставки цитат та ін.

Велике значення у реалізації Програми відіграють творчі аматорські об'єднання читачів: клуби, гуртки, студії. Їх популярність і життєздатність визначаються головним чином атмосферою. Вільне, невимушене спілкування є дуже корисним для людей. І особливо ця теза підтверджується, коли на зустрічах, присвячених розвитку української мови, присутні викладачі, журналісти, керівники громад.

Значну роль бібліотеки надають популяризації та вивченню запитів користувачів на українські книги, отримані бібліотеками за Програмою поповнення фондів публічних бібліотек України від Українського інституту книги. Також пропонуємо організувати виставки, провести цікаві розповіді про книги українською мовою нестандартного, нещоденного змісту. Наприклад «У цьому жорстокому та незвичному світі» (про диких тварин), або «Вони поряд» (про людей нетрадиційної орієнтації).

Для користувачів буде цікавим знайомство з творчістю сучасних українських письменників через екранізацію їх творів.

⁶ Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022-2023 роках : [Постанова Верховної Ради України № 1982-ІХ від 17.12.2021 р.] // Верховна Рада України | Законодавство України. Дата оприлюднення: 17.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-IX#Text>. (дата звернення: 10.01.2023).

При підготовці заходів бажано представити книжкову виставку творів, використати комп'ютерну техніку для демонстрації трейлерів та обрати для показу один з фільмів, який є у вільному доступі в Інтернеті.

Якщо розглядати топ-100 найуспішніших світових кіношедеврів, побачимо, що 30% із них – це екранізації художніх творів.

Як приклад, фільм за романом Ірен Роздобудько «Гудзик» – історія кохання, що розтягнулася на довгі роки і ніяк не відпускає героїв. Нерозділені почуття, випадкові зустрічі, трагічні події – усе це тут. До речі – один з головних учасників фільму – актор А. Пашинін брав активну участь у бойових діях в АТО.

За сюжетом роману «Червоний» Андрія Кокотюхи, що увійшов до списку премій BBC «Книга року» (екранізація режисера Зази Буладзе), знято художній фільм про мрію – мати вільну Україну, незалежну державу.

На основі твору Сергія Дзюби та Артемія Кірсанова «Позивний Бандерас» знято військову кінодраму, міжнародна прем'єра якої відбулася в Торонто. «Позивний «Бандерас» точно можна віднести до списку найкращих українських фільмів.

Великого значення у програмі розвитку та функціонування української мови як державної приділяється використанню соціальних мереж, особливо, коли держава знаходиться у військовому стані. Бібліотеки повинні систематично використовувати ці мережі, щоб проводити заходи в режимі онлайн.

Мотивація вивчення української мови в розмовних клубах та на курсах – одне з важливих завдань бібліотекарів. Курси цього напрямку повинні діяти в кожній бібліотеці, особливо, де діють хаби цифрової освіти, медіа центри, електронні читальні зали. До викладання на курсах слід залучати освітянських професіоналів.

БІБЛІОТЕКИ ОБЛАСТІ: ТЕРИТОРІЯ ДЕРЖАВНОЇ УКРАЇНОМОВНОСТІ

[Текст] : метод. пропозиції щодо участі б-к в реалізації «Програми розвитку та функціонування укр. мови як держ. в усіх сферах сусп. життя Одес. обл. на 2023-2025 роки» / Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одес. облдержадмін., Одес. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Грушевського, Наук.-метод. від. ; [упоряд. Ю. С. Амелеченко ; комп'ют. набір Ю. С. Амелеченко ; верстка, заг. редагування О. М. Ласкевич ; відп. за вип. О. А. Булгакова]. – Одеса, 2023. – 12 с. – 15x21,5. – 40 прим.: б. ц.

© ОУНБ

Зам. № 6 від 25.01.2023 р.

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

20.12.2022

№ 864/А-2022

Про затвердження програми розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя в Одеській області на 2023-2025 роки

Відповідно до статей 2, 6, 13, 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», з метою виконання завдань, пов'язаних із розвитком та функціонуванням української мови як державної в усіх сферах суспільного життя:

1. Затвердити програму розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя в Одеській області на 2023-2025 роки (далі - Програма), що додається.

2. Керівникам Департаменту освіти та науки Одеської обласної державної адміністрації, управління комунікацій та інформаційної політики Одеської обласної державної адміністрації, районних державних адміністрацій забезпечити виконання відповідних заходів Програми та інформувати Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації про їх виконання щороку до 10 липня та до 10 січня.

3. Департаменту культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації щороку до 15 липня та до 15 січня інформувати Департамент економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації узагальнену інформацію про стан виконання Програми.

**Голова
Начальник**

Максим МАРЧЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням
голови обласної державної адміністрації,
начальника обласної військової
адміністрації
20 грудня 2022 року № 864/А-2022

ПРОГРАМА
розвитку та функціонування української мови як
державної в усіх сферах суспільного життя в
Одеській області на 2023-2025 роки

м. Одеса-2022

I. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма

Програма розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя в Одеській області на 2023-2025 роки (далі – Програма) розроблена відповідно до статей 10, 11, 53 Конституції України, Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Указу Президента України від 31 травня 2018 року №156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України», розпоряджень Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року №596-р «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» (із змінами), від 16 грудня 2020 року №1585-р «Про затвердження плану заходів з реалізації першого етапу (до 2022 року) Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» (із змінами), від 19 травня 2021 року №474-р «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року», Європейської культурної конвенції 1954 року.

Мова є найважливішим засобом людського спілкування та інтелектуального розвитку особистості, визначальною ознакою держави, безцінною і невичерпною скарбницею культурного надбання народу.

Утвердження і розвиток української мови, яка згідно з Конституцією України є державною, – це та стратегічна мета, без реалізації якої неможлива подальша розбудова Української держави.

У Одеській області існує потреба в подальшій активізації цілеспрямованої роботи щодо забезпечення належного використання державної мови в різних сферах життя: освіти, культурі, спорті та туризмі, рекламі, засобах масової інформації тощо.

Проблемами, що потребують вирішення, є:

неналежне фінансове та кадрове забезпечення реалізації державної мовної політики, що уповільнює поодальше формування цілісного українського мовно-культурного простору;

збереження у свідомості значної частки населення області негативних стереотипів щодо статусу і місця української мови у суспільному, культурному житті;

штучна заполітизованість та емоційна перевантаженість питання функціонування української мови в області, внаслідок чого мова інколи використовується як інструмент політичної боротьби та стає предметом маніпуляцій;

потреба у якісних підручниках, посібниках, енциклопедіях, словниках, довідникові та іншій навчальній і науковій літературі українською мовою;

необхідність підвищення рівня володіння державною мовою представників національних меншин, особливо серед старшого покоління.

Реалізація заходів Програми, що передбачають популяризацію української мови, культури української нації через найширший спектр культурних, наукових, науково-практичних та інформаційних заходів у закладах культури та освіти, сприятиме збереженню та функціонуванню української мови, послідовному вирішенню мовних питань, зміцненню державного статусу української мови, створенню цілісного національного інформаційно-культурного простору, формуванню патріотично налаштованого громадянського суспільства.

II. Визначення мети Програми

Метою Програми є забезпечення додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на території Одеської області, посилення її консолідуючої ролі в українському суспільстві, підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України, підтримки розвитку національної культури.

III. Обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблеми

Мету Програми передбачається досягти шляхом:

- зміцнення державного статусу української мови, вироблення дієвого механізму її захисту, розвитку та популяризації;

- забезпечення дотримання посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, іншими посадовими та службовими особами вимог закону щодо обов'язковості використання державної мови під час виконання своїх посадових обов'язків, недопущення її дискримінації;

- мотивування населення області до вивчення, навчання та спілкування українською мовою, запровадження та реалізації відповідних проєктів;

- розроблення та відкриття мережі курсів з вивчення української мови (у тому числі дистанційних та онлайн-курсів) для різних категорій осіб, у тому числі на безоплатній основі, здійснення інших заходів щодо сприяння опануванню державної мови;

- подальше підвищення якості викладання державної мови в закладах освіти, сприяння вивченню української мови;

- розвитку національної словникової бази та забезпечення вільного доступу до неї користувачів;

- сприяння створенню інформаційної, у тому числі медійної, україномовної продукції;

сприяння запровадженню освітніх теле- та радіопрограм, відкритих онлайн-курсів з української історії та культури;

подальшої підтримки книговидавничої справи в Україні, зокрема видання книг українською мовою, підвищення конкурентоспроможності української книжкової продукції як на вітчизняному книжковому ринку, так і за межами України;

створення умов для підвищення обізнаності громадян про порядок застосування норм законодавства про державну мову у відповідних сферах, забезпечення реалізації громадянами права на одержання інформації та послуг українською мовою, у тому числі через засоби масової інформації, рекламу.

IV. Обсяги та джерела фінансування Програми

Фінансування Програми здійснюється відповідно до законодавства України за рахунок коштів державного, обласного бюджетів (з урахуванням реальних можливостей та в межах наявних фінансових ресурсів, передбачених на відповідний рік), місцевих бюджетів області, а також інших джерел, не заборонених чинним законодавством.

V. Строки та етапи виконання Програми

Виконання заходів Програми здійснюється протягом 2023-2025 років.

VI. Напрями діяльності та заходи Програми

Перелік завдань і заходів Програми наведено в додатку 3.

VII. Очікувані результати та ефективність Програми

Виконання Програми забезпечить розширення функцій та сфер застосування державної мови, розвиток української культури в усіх її проявах, формування цілісного національного інформаційно-культурного простору. Передбачені кроки сприятимуть вихованню різнобічно та гармонійно розвиненого, національно свідомого, високоосвіченого громадянина України, який буде здатний реалізувати свої права та виконувати покладені на нього Конституцією України обов'язки.

У разі потреби здійснюватиметься перегляд запланованої діяльності, пошук та впровадження більш ефективних способів розв'язання проблеми щодо всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Виконання завдань і заходів Програми дозволить:

здійснити практичну реалізацію статті 10 Конституції України щодо всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя;

розширити можливості функціонування української мови у засобах масової інформації, сфері культури, освіти та науки регіону;

зміцнити комунікативний потенціал української мови та покращити мовну культуру населення регіону;

розширити сферу застосування української мови дітьми та молоддю як невід'ємного елемента національно-патріотичного виховання;

підтримувати наукові розробки, предметом дослідження яких є українська мова, література і культура, та випуск видань українською мовою.

Передбачені кроки сприятимуть вихованню різнобічно та гармонійно розвиненого, національно свідомого, високоосвіченого громадянина України, який буде здатний реалізувати свої права та виконувати покладені на нього Конституцією України обов'язки.

Показники оцінки ефективності виконання Програми наведено в додатку 2.

VII. Координація і контроль за ходом виконання Програми

Контроль за виконанням Програми здійснюється Одеською обласною державною адміністрацією.

Виконавці заходів, визначені Програмою, інформують щороку до 10 липня та до 10 січня Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації про виконання відповідних заходів Програми.

Координація виконання Програми покладається на Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини обласної державної адміністрації, який до 15 липня та до 15 січня подає Департаменту економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації узагальнену інформацію про стан виконання Програми.

**Директор Департаменту культури,
національностей, релігій та
охорони об'єктів культурної
спадщини Одеської обласної
державної адміністрації**

Олена ОЛІЙНИК